

Achter het Limburgse carnavalsmasker

Opvattingen en belevingen van Limburgers met betrekking tot
het carnaval in hun provincie*

Carla Wijers

In november 1995 verspreidden de Limburgse media een persbericht waarin iedereen werd opgeroepen zijn of haar gedachten over het carnaval op papier te zetten. Het betrof een wedstrijd, uitgeschreven door drie culturele instellingen: het Limburgs Museum voor Historie en Volkskunde, Veldeke Limburg en de stichting Carnavalsmuseum. Vijfenzestig inzendingen waren het gevolg, op een enkele uitzondering na alle geschreven in het plaatselijke dialect. Een bloemlezing van de inhoud getuigt van de creatief-emotionele krachten die dit feest bij zijn vierders oproept:

Vastelaovend is: soep aete met ein verket, de kriegst der nooit genôg van.

Ein bom die in dich ontplôf, de neevel dae is weg, de dreej daag gaon beginne...

de vulkaan van oos provinsie...

Een geheimzinnige band tusse iets ongriepbaars en de minse die der door aangeraak waere. Det ongriepbare det is dan 't vastelaovendgeveul, det door de minse ondergaon wuurd as een soort dankbare ontroering.

Carnaval is voor mij een aardbeving in de hartstreek. Wel een aangekondigde beving waarop met smacht wordt gewacht. Het geeft in die drie dollen dagen een 11,11 op de schaal van Richter aan. Het episch centrum is niet duidelijk aan te geven. Het verplaatst zich voortdurend van kop tot teen.

Den aom van de vastelaovendj in diene nak te hōbbe, geuftj e blie geveul, e werm geveul. Het is pront, of went de vāōrjaorszon mich in miene nak puentj, en mich opleudj met nuuj energie.¹

Het carnaval hoort bij Limburg en bij de Limburgers. Stereotiepe uitspraken als 'carnaval vieren zit Limburgers in het bloed' en 'dat is Limburgers met de paplepel inge-

* Dit artikel is gebaseerd op onderzoeksresultaten die ik eerder presenteerde in mijn proefschrift *Prinsen en Clowns in het Limburgse Narvenrijk. Het carnaval in Simpelveld en Roermond 1945-1992* (Amsterdam 1995). In de hoofdstukken 7 en 8 zijn carnavalsvierders en hun viering onderwerp van bespreking. De methoden die zijn toegepast om materiaal te verzamelen zijn een kwantitatieve benadering door middel van een vragenlijst (hoofdstuk 7) en een kwalitatieve benadering door middel van diepte-interviews (hoofdstuk 8). In dit artikel worden de gegevens voor het eerst geïntegreerd gepresenteerd.

I
'Carnaval is: soep eten met een vork, je krijgt er nooit genoeg van'; 'Een bom die in je ontploft, de mist is opgetrokken, de drie dagen gaan beginnen...'; 'de vulkaan van onze provincie...'; 'Een geheimzinnige band tussen iets ongrijpbaars en de mensen die erdoor worden getroffen. Dat ongrijpbare is dan het carnavalsgevoel, dat door de mensen wordt ervaren als een soort dankbare ontroering'; 'De adem van het carnaval in je nek voelen, geeft een blij en warm gevoel. Het is net of de voorjaarszon me in mijn nek kust, en me oplaadt met nieuwe energie.' De uitspraken zijn respectievelijk van: G.J.A. Billekens (Venlo), G. Nass (Venlo), Ph. Schaecken (Sittard), J.G. Kleinmeulman (Blerick), A. Ambaum (Steyl), Pierre Feller (Echt).

geven' zijn algemeen bekend. Rond de carnavalsdagen krijgen zij de kriebels in de benen en zijn ze niet meer te 'houden'. Een carnavalsvierster uit Roermond drukte dit gevoel als volgt uit:

Ze [de familie, CW] hebben me één jaar overgehaald om naar Breskens te gaan met de carnaval, in Zeeland. Ze hadden daar een huisje gebuurd voor de carnavalsdagen. Ik heb dat volgehouden tot 's zondagsavonds en toen ben ik gegaan. Ik heb iedereen daar laten zitten, ik heb me de trein gepakt en ben naar huis gekomen.²

Carnaval, Limburg, cultuur en identiteit

Dat de viering van een zo kleurrijk en uitbundig feest als het carnaval aanslaat in Limburg wordt in boeken en in de media vaker toegeschreven aan de zogenaamde 'volksaard' van de Limburgers. De Limburgse volkskundige J. Schrijnen karakteriseerde in 1930 de Limburgers als volgt:

De Limburgers zoowel Zuid als Noord, West als Oost, zijn de Italianen van ons land. Juist als hun oude stamgenooten bij Keulen aan den Rijn, zijn zij lichthartiger en vroolijker, veel beweeglijker, veel veranderlijker, maar ook veel rijker van geest dan de Hollanders niet alleen, maar dan de Noord-Branders, Vlamingen en Antwerpenaren bovendien...³

Zesendertig jaar later, in 1966, werd in een artikel in het *Limburgs Dagblad* het carnaval aangehaald als uiting van een nog steeds bestaand 'anders zijn':

Vroeger werd er nog wel eens gesproken over het Holland boven de rivieren of boven de Moerdijk alsof de mensen daar heel anders leefden en dachten. Door allerlei factoren is van deze oude tegenstelling niet veel meer overgebleven. Carnaval blijft echter altijd nog een aanduiding, dat er toch wel iets verschil bestaat tussen een Noord- en Zuid-Nederlander.

Dat verschil voert de schrijver terug op de invloeden van het katholicisme en het protestantisme: 'In het zuiden vind je meer roomse blijdschap, terwijl in het noorden meer de ernst van het calvinisme overheerst.'⁴ Tot op de dag van vandaag wordt het stereotiepe beeld van de ge-

▲ Een klein kind viert al carnaval. Intocht van de Blauwe Schuit, Brunssum 1989 (Foto: Carla Wijers).

² Diepte-interview met Maria Paulissen (pseudoniem, zie de toelichting in de bijlage) (Roermond 1991). Dit interview is afgenomen in het kader van mijn promotie-onderzoek naar het carnaval in Nederlands Limburg.

³ J. Schrijnen, *Nederlandsche Volkskunde*. Deel I (Zutphen 1930²) 73-74.

⁴ H. v.d. Meulen, 'Is carnaval een rooms feest?', *Limburgs Dagblad* 19-2-1966.

zellige, Bourgondische, katholieke Limburger tegenover dat van de serieuze, zuinige, calvinistische Hollander gezet om te verklaren, waarom een carnavalsfeest 'boven de grote rivieren' nooit zo goed zal kunnen gedijen als in Limburg.

Een analytische beschouwing van het naoorlogse carnaval in Limburg kan geplaatst worden in de context van het wetenschappelijk debat rondom regionale identiteit. Deze identiteit kan betrekking hebben op drie niveaus: de *regio*, dat wil zeggen het Maas-Rijngebied, de *provincie* (Limburg) en de *gemeente*. In het grensoverschrijdende Maas-Rijngebied heeft de Rijnlandse carnavalsviering zich vanuit Keulen over respectievelijk het Rijnland, Nederlands Limburg en Belgisch Limburg verspreid. De verschijningsvorm van het feest en de structuur van de carnavalsverenigingen zijn in grote lijnen vergelijkbaar. De carnavalsnetwerken opereren binnen de grenzen van dit gebied. Binnen Nederland functioneert het carnaval als een van de onderscheidingsprincipes van de provincie tegenover de rest van Nederland. In krantekolumnen, in carnavalsliedjes en in gesprekken met inwoners van deze provincie wordt benadrukt dat het feest in Limburg onderdeel is van het 'eigene' van deze streek: in het carnaval komt de regionale identiteit tot uitdrukking. Het derde niveau waarop het carnaval een identiteitsbepalende functie vervult, is het lokale. Steden, dorpen en wijken presenteren zich in de plaatselijke vieringen. De wij/zij-dichotomie betreft binnen deze context de gemeente tegenover de naburige plaatsen. In dit artikel worden de provinciale en de gemeentegrenzen aangehouden en de verhouding tussen beide belicht.

Het naoorlogse carnaval wordt in Limburg algemeen onder de noemer 'cultuur' geplaatst. Zowel provinciale en lokale overheden als culturele organisaties kennen aan het feest een culturele betekenis toe die uitstijgt boven zijn enge nuttigheidswaarde als feest. Zij beschouwen de Limburgse vastenavond als een van de onderdelen die zij zinvol achten in de constructie van het beeld en zelfbeeld van de Limburgers. Gestimuleerd door de nationale verspreiding van het feest vanaf de jaren zestig, waardoor het carnaval niet meer uitsluitend in de zuidelijke, overwegend katholieke gebieden wordt gevierd, benadrukken carnavalsprominenten in Limburg de 'Limburgse vastelavond' als een traditioneel en in het culturele leven geworteld feest tegenover het moderne Hollandse carnaval, dat

▲ De carnavalsvierders in het Uule-rijk van Roermond komen hun nieuwe Vorst feliciteren op de vorste-receptie. Roermond 1992 (Foto: Carla Wijers).

zij typeren als een commerciële imitatie van het zuidelijke feest.⁵ In *NRC Handelsblad* werd in 1972 het verschil heel pakkend verwoord: de zuiderling viert carnaval, de westerling dóet aan carnaval.⁶ Vier jaar later stelde Jan Laugs, een in de Limburgse carnavalswereld bekende Roermondse journalist, Limburgse carnavalsvierders die zich zorgen maakten over de verspreiding van 'hun' feest over heel Nederland gerust met de volgende woorden: 'het hart van de Carnaval is niet te koop en niet te imiteren. En het hart van de Carnaval, dat klopt aan de Maas en de Rijn.'⁷ Met deze opmerking plaatste Laugs het carnaval binnen de culturele eenheid van het Maas-Rijngebied.

Bovenstaande weergave van meningen en uitspraken is gebaseerd op een beeld van het Limburgse carnaval als een zuidelijk feest van Bourgondisch levende, katholieke Limburgers, die in hun gedeelde liefde voor het carnaval tijdens deze dagen een anti-Hollandse houding aannemen. Rond de carnavalsdagen wordt dit beeld ieder jaar in bloemrijke formuleringen verwoord. De schrijvers van deze artikelen dragen het carnaval een warm hart toe en fungeren als spreekbuis voor het carnavalminnende deel van de Limburgse bevolking, dat hun feest bedreigd ziet door de toenemende invloeden van het Hollandse carnaval en de carnavalstoeristen. Tegenover de negatieve beeldvorming van het carnaval als het feest van de alcohol en van seksuele uitpattingen stellen zij de Limburgse narrenvrijheid binnen grenzen. Of zoals de Roermondse journalist Jan Laugs het uitdrukte: 'Met carnaval mag alles... maar enkele dingen niet...'⁸

De 'buitenstaanders', gepersonificeerd in 'de Hollander', die de ongeschreven carnavalsmoraal niet kennen, zijn in deze redenering de vierders die de narrenvrijheid misbruiken. Dit in de media geschetste beeld is eenduidig: het carnaval hoort bij Limburg, het feest is ingebed in de katholiek-Limburgse 'volksaard' en de Hollandse carnavalstoeristen hangen de beest uit. In dit artikel worden nuancerings in dit algemene, stereotiepe gedachtegoed aangebracht aan de hand van opvattingen en belevingen van individuele in Limburg wonende mensen. Waarom viert men carnaval? Hoe beleeft men het feest? Hoe groot is het draagvlak voor opvattingen over het specifiek Limburgse karakter van het feest? Hoeveel mensen herkennen zich in anti-Hollandse uitspraken met betrekking tot het carnaval? Tegelijk zal een aantal algemeen

5

Het historische gegroeide gevoel van achterstelling tegenover het westen, dat na de mijnsluitingen van eind jaren zestig en begin jaren zeventig extra gevoeld werd door de situatie van economische dreiging en achterstand, is mede van invloed geweest op dit proces, waarin in deze provincie de 'Limburgse traditionele vastenavond' tegenover het 'moderne Hollandse carnaval' is gesteld. Gottfried Korff vroeg op het volkskunde-congres in Kiel (1979) al aandacht voor de factor van economische achterstand van een regio, die gecompenseerd wordt in een groeiende bereidheid om elementen uit het culturele verleden te folkloriseren. 'Der Folklorismus, definiert als erbauliche Selbstbespiegelung, ist also ein Instrument, um mit Ungleichzeitigkeiten, die sich durch Unterschiede in der sozialen und regionalen Entwicklung ergeben, fertig zu werden. Die kollektiven Selbstwertzweifel in einem benachteiligten, weil rückständigen Sektor, werden durch den rückwärts gewandten Blick in eine bessere Vergangenheit ausgeglichen.' Zie: G. Korff, 'Folklorismus und Regionalismus. Eine Skizze zum Problem der kulturellen Kompensation ökonomischer Rückständigkeit', in: K. Köstlin en H. Bausinger (ed.), *Heimat und Identität. Probleme regionaler Kultur*. 22. Deutscher Volkskunde-Kongress in Kiel vom 16.21. Juni 1979 (Neumünster 1980) 39-49, spec. 43.

6

A.J. van Dijk, 'Carnaval is niet meer wat het geweest is', *NRC Handelsblad* 11-2-1972.

7

J. Laugs, 'Feestrede ter gelegenheid van het 1x11-jarig bestaan van de BCL op 11 januari 1976', *Bondsorgaan van de BCL* 4,5 (1976).

8

Dit is de titel van zijn boek: J. Laugs, *Met carnaval mag alles... maar enkele dingen niet...* (Den Haag 1991).

bekende meningen over het feest ter sprake komen, zoals: carnaval is hèt feest van de drank, tijdens de carnavalsdagen zijn er geen gedragsbependingen, en carnaval is hèt feest van de verbroedering.

Onderzoeksgegevens

De onderzoeksgegevens die ten grondslag liggen aan het volgende betoog zijn verzameld in het kader van mijn inmiddels afgeronde promotieonderzoek naar het carnaval in Nederlands Limburg.⁹ Een deel van dat onderzoek betrof een sociaal-wetenschappelijke peiling van de rituele wijze waarop mensen carnaval vieren, de verschillende belevingsaspecten tijdens de viering en enkele opvattingen over het feest. Over de functie van het carnaval voor de individuele vierders wordt veelal in algemene termen als 'uitlaatklep', 'ontspanning' en 'saamhorigheid' geschreven, hoewel er geen onderzoek aan ten grondslag ligt. In Nederland resulteerde slechts één lokale studie in gegevens over de deelname van carnavalsvierders, de houdingen van verschillende sociale groepen en een profiel van de vierders. Maar ook het grote aanbod van Duitse carnavalsstudies vertoont op dit terrein een leemte, met uitzondering van een grootschalig onderzoek naar het carnaval in Mainz.¹⁰ De mensen die voor deelname aan mijn onderzoek benaderd zijn, wonen in Simpelveld, een dorp in Zuid-Limburg, of in Roermond, een middelgrote stad in Midden-Limburg. In 1990 is onder de inwoners van beide gemeenten een vragenlijst verspreid.¹¹ Om tot een verdere inkleuring en mogelijke aanvulling van het op kwantitatieve wijze ontstane, globale beeld te komen, zijn vervolgens zeven uitgebreide interviews afgenomen. De zeven geïnterviewden zijn ook respondenten uit het vragenlijstonderzoek.¹²

De in het hier volgende betoog gepresenteerde gegevens hebben alle betrekking op de inwoners van Roermond en Simpelveld. Uiteraard mogen de onderzoeksresultaten van beide gemeenten niet zonder meer op de totale bevolking van Limburg van toepassing worden verklaard. Van de andere kant is er geen reden om aan te nemen, dat de gekozen plaatsen een uitzonderingspositie in Limburg zouden innemen op het terrein van de beleving en de betekenis van het carnaval. De door mij verrichte studie heeft een exploratief karakter. Vervolg- en

9

Zie: Wijers, *Prinsen en Clowns*.

10

Zie respectievelijk Th. Fransen, 'Karneval in einer niederländischen Kleinstadt', *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde* 23 (1978) 149-175; H. Schwedt (ed.), *Analyse eines Stadtfestes. Die Mainzer Fastnacht* (Wiesbaden 1977).

11

Het betreft de Volkskundevragenlijst van het P.J. Meertens-Instituut (1990) nr. 61. De respons bedroeg 46% per adres en 25% per verstuurd vragenlijst (per adres waren twee vragenlijsten opgestuurd). Omdat de gemeenten Simpelveld en Roermond centraal staan in mijn promotieonderzoek naar de organisatie en de verschijningsvorm van de carnavalsviering op lokaal niveau, is voor het onderzoek naar voorkomende gedragingen, belevingen en opvattingen gekozen voor een werving onder de inwoners van deze gemeenten. De mate van representativiteit van de vragenlijstgegevens is bepaald aan de hand van een vergelijking van enkele sociale kenmerken van de respondentengroep met de overige kenmerken van de totale bevolking van Simpelveld en Roermond, dit is de vierders en de niet-vierders. Uit deze vergelijkingen kon worden geconcludeerd, dat er sprake is van een redelijke mate van representativiteit. De volgende categorieën zijn oververtegenwoordigd in de respondentengroep: mensen van middelbare leeftijd (tussen 30 en 50 jaar), gehuwden en hoger opgeleiden. Mochten deze groepen zich wat belevingen en opvattingen betreft onderscheiden van de overige respondenten, dan is de nodige voorzichtigheid geboden bij een directe extrapolatie van de gegevens naar de totale populatie. Voor meer informatie over de dataverwerking, respons en representativiteit zie: Wijers, *Prinsen en Clowns*, 259-265.

12

Van deze zeven zijn er vier woonachtig in Roermond en drie in Simpelveld. Vier van hen zijn vrouwen, drie mannen. Een korte profielschets van de geïnterviewden is opgenomen in de bijlage. Voor meer informatie over de selectie van de interviewkandidaten en een uitgebreider profiel, zie: Wijers, *Prinsen en Clowns*, 301-306.

vergelijkend onderzoek in andere gebieden is voor het Nederlandse carnavalsonderzoek gewenst.

Carnaval, een Limburgs feest van en voor Limburgers?

In de krant *De Limburger* verscheen in 1981 een artikel, waarin over de verspreiding van het carnaval in Nederland onder meer het volgende geschreven stond:

Het vastenavondfeest rukt steeds verder op naar het westen en het noorden. Met de onoverwinnelijkheid van een bionisch veldbeer dwingt prins carnaval ieder jaar nieuwe steden en dorpen op de knieën. Een ontwikkeling die vanuit Limburg wordt gadegeslagen met dezelfde gevoelens die Frankenstein destijds bekropen toen zijn huismonster een eigen leven ging leiden. Arme Limburgers. Als inwoners van een cultureel reservaat en als bewakers van een folkloristisch erfgoed zijn ze de laatste jaren handen en voeten te kort gekomen om de qerbronnen van de vastenavond te beschermen tegen alle mogelijke vormen van vervuiling, die komen overwaaien uit de nieuwe carnavalsgewesten...¹³

Twee decennia eerder had de Roermondse journalist Pierre Huyskens in *Elseviers Weekblad* al een oproep gedaan aan de 'Hollanders' om de 'vervuiling' een halt toe te roepen:

Noorderling, blijf van 9 tot 12 februari waar je bent. Erken maar dat in deze dagen de grote rivieren werkelijk een natuurlijke grens zijn, het vaderland splijtend in zwart en bont. Daar beneden staat even Bourgondië weer op, met narren en minstrelen die temidden hunner groteske kastelen van papier maché met vrolijke melancholie hun reeds oude spijt betuigen om de zo onnatuurlijke grenzen van het ogenblik. Men keert zich duidelijk van 'Holland' af...¹⁴

Dit soort uitspraken past in het algemene beeld, dat na de Tweede Wereldoorlog in de media wordt opgeroepen. Journalisten en radiopresentatoren verwoorden bestaande gevoelens over het Limburgse carnaval. Bovenstaande citaten zijn voorbeelden van de treffende en op het gevoel spelende formuleringen, waarvan men zich bedient. Hoe groot het draagvlak is van beschouwingen over het Limburgse carnaval tegenover 'Hollanders' en de 'Hollandse'

¹³

M. Wijnands, "Wij missen hier het enthousiasme van het zuiden." Utrechtse carnavalspioniers hebben de wind niet mee', *De Limburger* 21-2-1981.

¹⁴

P. Huyskens, 'Vaarwel Bacchus', *Elseviers Weekblad* 8-2-1964.

invloeden, en hoe genuanceerd of ongenuanceerd Limburgers daarover denken, is afgetast met behulp van de carnavalsvragenlijst.

In de vragenlijst was een rubriek opgenomen bestaande uit acht uitspraken met betrekking tot het katholiek-Limburgse karakter van het carnaval en de houding tegenover het 'Hollandse' carnaval en de 'Hollandse' carnavalstoeristen. Gevraagd werd of men het met die uitspraken eens of oneens was. De score op de voorgegeven formuleringen van opvattingen ziet er als volgt uit:

TABEL I: OPVATTINGEN OVER HET CARNAVAL

(n varieert van 600 tot 628)

	MEE EENS	GEEN MENING	MEE ONEENS
Carnaval in Limburg hoort bij de Limburgse cultuur	92%	5%	3%
In de buut moet Limburgs gesproken worden	86%	6%	8%
Carnavalsliedjes moeten in het dialect gezongen worden	82%	8%	11%
De 'Hollandse' carnavalstoeristen zijn even welkom als ieder ander van buiten de gemeente	64%	17%	19%
Carnaval is een aantal dagen plezier voorafgaande aan de vasten	59%	20%	21%
Carnaval betekent in heel Nederland niets anders dan: verkleeden, drinken, zingen en plezier maken	52%	18%	30%
Carnaval hoort niet thuis in het kerkgebouw	44%	27%	29%
Het 'Hollandse' carnaval is vooral veel drinken en op de versiertoeer gaan	41%	40%	19%
Carnaval en katholicisme hebben niets met elkaar te maken	32%	25%	43%
Een carnavalsmis getuigt van de eenheid tussen het geloof en carnaval	29%	34%	37%
De 'Hollandse' carnavalstoeristen zijn niet welkom	16%	20%	64%
Het Limburgse carnaval is helemaal 'verhollandst'	8%	19%	73%

Uit deze score kan worden afgeleid, dat er een grote algemene consensus onder de vragenlijstrespondenten bestaat over de duiding van het carnaval als een Limburgs feest. Zij scoren hoog op uitspraken waarin een relatie tussen het carnaval en de provincie wordt gelegd. Zo is 92% het eens met de opvatting, dat het carnaval in Limburg bij de Limburgse cultuur hoort. Het Limburgse karakter komt voor mensen concreet tot uiting in het gebruik van het plaatselijke dialect: 86% vindt dat in de zogenoemde 'buut'¹⁵ Limburgs moet worden gesproken en 82% vindt dat carnavalsliedjes in het dialect moeten worden gezongen.

15

De buut is zowel de ton, waaruit een zogenoemde buutereedner (een tonprater) zijn carnavaleske betoog afsteekt tijdens carnavalsbijekomsten als ook de naam van het betoog zelf. De inhoud van een buut is vaak een kritische en humoristische beschouwing op situaties en gebeurtenissen van het voorbije jaar, waarin vooraanstaande personen in de gemeenschap nogal eens het doelwit zijn.

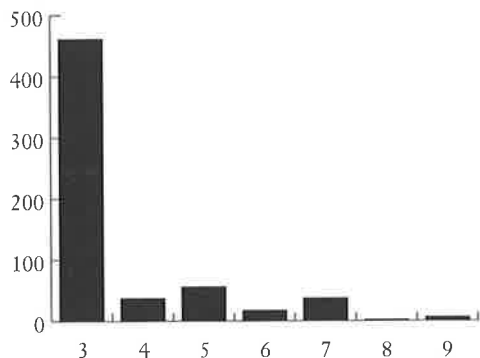

◀ Een buutreedner aan het woord tijdens een carnavalszitting. Volkszitting in Simpelveld 1993 (Foto: Carla Wijers).

Het Limburgse karakter van het feest

De perceptie van het carnavalsfeest als een Limburgs feest heeft een breed draagvlak. Uit onderstaand staafdiagram kan dat worden afgelezen: 74,8% van de respondenten (461 mensen) is het volledig eens met de opvatting dat het carnaval een Limburgs feest is.¹⁶

LIMBURGS FEEST

Op basis van deze onderzoeksresultaten kan worden geconcludeerd, dat de ideeën van de deelnemers aan mijn vragenlijst nauwelijks afwijken van de algemene beschouwingen in de media. De zo breed gedragen opvatting over het carnaval als een Limburgs feest prikkelt tot de vraag naar de vormgeving van het Limburgse karakter. Van de zeven mensen die ik een diepte-interview afnam, plaatsten zes het carnaval expliciet in een Limburgse context.

16

Dit staafdiagram toont de verdeling van de scores van de respondenten op de geconstrueerde schaal* Limburgs feest. Deze schaal is samengesteld uit drie items: 'In de buut moet Limburgs gesproken worden', 'Carnavalsliedjes moeten in het dialect gezongen worden' en 'Carnaval in Limburg hoort bij de Limburgse cultuur'. Respondenten die op de drie items reageerden met 'ja' (= 1), scoren op de waarde 3 (3 x 1). Zij die op alledrie reageerden met 'nee' (= 3), scoren op de waarde 9 (3 x 3).

(alpha= 0,65; n= 616)
frequentie 461,35,56,17,37,2,6 (28)
waarden 3,4,5,6,7,8,9 (missing)
461 respondenten scoren op de waarde 3: zij zijn het volledig eens met de opvatting, dat het carnaval een Limburgs feest is. Zes mensen scoren op de waarde 9: zij zijn het absoluut oneens met deze uitspraak. In de scores 3 tot en met 5 zit 90,2% van de respondenten. Zij scoren meer bevestigend dan ontkennend.

*Een schaal is een meetinstrument, dat iemand een score toebedeelt ten aanzien van een bepaalde hoedanigheid (bijv. kenmerk, attitude, eigenschap). Een schaal is meestal samengesteld uit een aantal afzonderlijke vragen, waarop degene die gemeten wordt, moet antwoorden. De schaal-score is dan de gemiddelde score van die afzonderlijke vragen samen.

Zij blijken wel moeite te hebben met de concrete invulling van die specifiek regionale context. Veelal bedienen zij zich van geobjectiveerd taalgebruik, waarin de begrippen 'volksaard' en 'volkscultuur' nauw met elkaar verweven zijn, om uiting te geven aan een emotioneel ervaren band met de provincie Limburg. Vier van de ondervraagden verwezen naar het bestaan van een Limburgse mentaliteit, die zij allen op hun eigen manier omschrijven. Wezenlijke elementen uit die Limburgse mentaliteit zijn: gemoedelijkheid, ongedwongenheid, zachtmoedigheid, gezelligheid, huiselijkheid en uitbundigheid. De carnavalsviering in Limburg wordt volgens hen in belangrijke mate door deze karakteristieken van de vierders vorm gegeven. Opvallend is dat de geïnterviewde mensen gebruik maken van de wij/zij-dichotomie om hun beleving van het 'typisch Limburgse' uit te leggen. De dertigjarige Roermondse Els Somers (het betreft hier een pseudoniem¹⁷), die in het Limburgse carnaval de Limburgse ongedwongen en gemoedelijke 'volksaard' herkent, zet de leefwijze van Limburgers af tegen die van 'Hollanders':

Mijn broer heeft een hele tijd bij Amsterdam gewerkt, en als daar iemand jarig was, dan was het misschien één gebakje of zo, maar dan was het ook op. Nou, hier komen ze met de eerste de beste gelegenheid met vlaaien aandragen. Dat is heel gewoon. Ik bedoel, op zondag gaan veel mensen kaarten, drinken een pilsje, en 's middags lekker op de bank liggen televisie kijken. Echt rustig aan.

Martha Moonen, die bijna zestig is en nog steeds ieder jaar met haar man tijdens de carnavalsdagen uitgaat in Roermond, probeert de door haar gevoelsmatig ervaren 'eigenheid' van de Limburgse mentaliteit vorm te geven door deze af te zetten tegen de Brabantse: 'Ik ben dus in het bezit van veel Brabantse vriendinnen, kennissen, ook op het koor. Beste mensen, maar ze zijn heel anders.' Dit 'anders zijn' van de Brabanders zet ze kracht bij door te verwijzen naar haar dochter, die in Tilburg gestudeerd heeft en veel last van heimwee had. Ze kon daar niet aarden. Ook Herman Beurskens, een dertiger uit Simpelveld, herleidt het door hem gesignaleerde verschil tussen het 'Hollandse' carnaval en de Limburgse viering tot de verschillende gaardheid van de mensen. Het Brabantse carnaval ziet hij daarin als een overgangstype:

¹⁷
Zie de bijlage voor persoonlijke gegevens van de geïnterviewden.

Ik denk dat dat een beetje met de aard van de mens te maken heeft. Ik bedoel, ik wil een Brabander nog echt een beetje als een gezellig huiselijk type betitelen, dat geldt hopelijk voor de Limburger ook nog altijd. Toch ook een beetje de geaardheid van de mens: wel of niet in voor een feest bij wijze van spreken, en toch wat makkelijker op die manier zich uiten.

‘Op een wat kolderieke, ontspannen manier een stukje gezelligheid opzoeken’, dat is voor Beurskens geworteld in het in deze provincie bestaande cultuurpatroon. En Bertie Knubben, eveneens uit Simpelveld en midden dertig, spreekt in dit verband van ‘de juiste instelling’ van de Limburgers, die zij afzet tegen de ‘Hollandse’:

Het persoonlijke waarmee we dus dat feest beginnen en onze eigen instelling daarin (...) Ja, wij zien dat niet alleen van: ‘o, nou is het carnaval, en nou laten we ons maar eens bezatten.’ Nee, daar is veel meer bij.

De twee overige ondervraagden, beiden afkomstig uit Roermond, leggen geen relatie tussen het bestaan van een specifiek Limburgse geaardheid en het Limburgse karakter van het carnaval. Voor één van de twee, Maria Paulissen, ligt de persoonlijke emotionele verbondenheid met de woonplaats Roermond ten grondslag aan de voor haar bestaande directe relatie tussen het feest en Limburg. Limburg is voor haar Roermond, en alleen dáár wil ze carnaval vieren:

Ik heb drie jaar in Eindhoven gewoond en die drie jaar ben ik met de carnaval altijd naar Roermond gekomen. (...) Ik weet ook niet hoe ik aan dat gevoel kom. Die drie jaar dat ik in Eindhoven heb gewoond, als ik dan in Roermond kwam en ik kwam de Maasbrug over, dan ging mijn hart open. En dat meen ik echt... Die brug en die kathedraal, dat is voor mij alles.

De provinciegrenzen dienen hier als decorum voor een emotioneel sterk lokaal gebonden feest. De andere geïnterviewde, Frans Peters, heeft de meest verstandelijke benadering. Volgens hem ligt de groots opgezette organisatie in het zuiden ten grondslag aan de creatie van een goede carnavalsstemming. Omdat in deze regio tussen elf november en de carnavalsdagen alles doordrongen raakt van het carnaval, wordt er een carnavalsgevoel gekweekt.

▲
De Maedjes(meisjes)zitting in Roermond 1991 (Foto: Carla Wijers).

Hij bestrijdt dus de veel gehoorde opvatting, dat het carnaval de Limburgers in het bloed zit.

Het rooms-katholieke verleden

Het bestaan van een specifiek Limburgse mentaliteit wordt regelmatig in verband gebracht met het van oudsher dominante katholieke geloof in deze regio, dat tot in de jaren zestig van deze eeuw merkbaar aanwezig was op alle terreinen van het dagelijks leven. De koppeling van het rooms-katholicisme aan een blijmoedige en zorgeloze levensbeschouwing staat daarin centraal. In een artikel in het *Limburgs Dagblad* uit 1966 werd dit als elementair geëvide verschil tussen katholieken en calvinisten treffend verwoord:

*De katholiek zal gemakkelijker het accent leggen op het feit, dat God de wereld toch goed heeft geschapen, terwijl de protestant eerder zal beklemtonen, dat de mens de wereld door zijn zonde heeft bedorven. Een dominee drukte zich geestig aldus uit: 'Wanneer God protestant geweest was, had Hij er waarschijnlijk niet over gedacht om de wereld te scheppen.'*¹⁸

Deze optimistische levensbeschouwing, deze 'roomse blijdschap', zo constateerde de schrijver, schiep meer ruimte voor uitbundige feestvreugde.

Ook als religie speelt het catholicisme een rol in de betogen over de nauwe verwevenheid tussen het carnaval en Limburg. De carnavalstraditie in deze katholieke regio wordt teruggevoerd op de middeleeuwse vastenavond die voorafging aan de katholieke veertigdaagse vasten vóór Pasen. In de jaren vijftig getuigen meerdere uitspraken van de directe relatie tussen de vastenavondviering en de daaropvolgende vastentijd, zoals de volgende twee citaten uit respectievelijk 1952 en 1958: 'Zonder het askruisje is een goed vastenavondfeest niet denkbaar. Zonder het askruisje verliest vastenavond zijn zin...' En: 'Een Carnaval zonder een Aswoensdag is een onding, ontgaan als het is van zijn noodzaak. Een Carnaval in een ontkerstende streek zou zijn als champagne die niet mousseert.'¹⁹

Maar de laatste decennia is de vervlechting van de katholieke en de carnavalswereld, zoals die onder meer tot uiting komt in de aanwezigheid van geestelijken op carnavalsevenementen en de groei van het aantal carnavals-

18

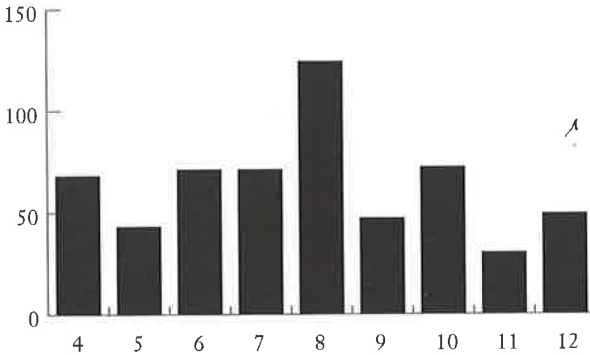
H. v.d. Meulen, 'Is carnaval een rooms feest?', *Limburgs Dagblad* 19-2-1966.

19

J. Poels, *Verdediging van vastenavond* (Roermond 1952) 114-115; B. Aafjes, 'Carnaval: feest voor de Zuiderlingen', *Elseviers Weekblad* 15-2-1958.

missen, voor de carnavalsvierders niet zozeer een uiting van praktiserend geloof maar van een culturele affiniteit met een gedeeld rooms verleden en met vertrouwde katholieke rituelen. Het rooms-katholicisme vervult in deze context een identiteitsbepalende functie. De respons in de vragenlijst op uitspraken die verwijzen naar een mogelijk katholiek element in de Limburgse carnavalsviering, bevestigt deze analyse. Uit onderstaand staafdiagram kan worden afgelezen, dat slechts 12% (68 mensen) het carnaval beschouwt als een katholiek feest. De grootste groep (22%, 124 mensen) neemt een middenpositie in: zij hebben geen uitgesproken mening.²⁰

KATHOLIEK FEEST

Ook de interviewgegevens bevestigen het beeld dat de religieus-katholieke factor een kleinere rol speelt dan het Limburgse element in de verschijningsvorm en de functie van het carnaval. Wordt het carnaval door een meerderheid van de zeven ondervraagde carnavalsvierders getypeerd als een Limburgs cultuuroed, slechts twee personen maken gewag van de plaats die het catholicisme inneemt in de Limburgse carnavalsviering: Martha Moonen en Herman Beurskens. Voor Moonen en Beurskens wordt de directe relatie tussen het carnaval en het catholicisme als geloofsovertuiging ingegeven door hun persoonlijke beleving van het feest. Martha Moonen drukt zich hierover als volgt uit: 'Ik ben rooms-katholiek. Niet dat ik zo'n kwezel ben, dat ben ik helemaal niet. Maar ik vind wel: carnaval is onherroepelijk verbonden aan het katholieke geloof.'

De 'onherroepelijke verbondenheid' van het carnaval met het catholicisme wordt door Moonen vooral gevoeld

20

Dit staafdiagram toont de verdeling van de scores van de respondenten op de geconstrueerde schaal Katholiek feest. Deze schaal is samengesteld uit vier items: 'Een carnavalsmis getuigt van de eenheid tussen het geloof en carnaval', 'Carnaval en catholicisme hebben niets met elkaar te maken', 'Carnaval is een aantal dagen plezier voorafgaande aan de vasten' en 'Carnaval hoort niet thuis in het kerkgebouw'. Respondenten die op de vier items reageerden met 'ja' (= 1), scoren op de waarde 4 (4 x 1). Zij die op alle vier reageerden met 'nee' (= 3), scoren op de waarde 12 (4 x 3). (alpha= 0.67; n= 575)
frequentie 68, 43, 71, 71, 124, 47, 72, 30, 49 (69)
waarden 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 (missing)
68 mensen scoren op de waarde 4: zij zijn het uitermate eens met de opvatting, dat het carnaval een katholiek feest is. 49 mensen behalen de score 12: zij wijzen deze opvatting volledig af. In de scores 4 tot en met 7 zit 44% van de respondenten. Deze groep scoort meer bevestigend dan ontkennend.

◀
De figuren van pastoor en non zijn tijdens de carnavalsviering regelmatig het onderwerp van carnavaleske spot. Volkszitting in Simepveld 1993 (Foto: Carla Wijers).

◀
Maedjeszitting in Roermond 1991 (Foto: Carla Wijers).

door haar intensieve participatie in zowel de carnavalsviering als de katholiek-kerkelijke rituelen. Het jaarlijks carnaval vieren en het katholieke geloof horen bij haar leven in Limburg. Herman Beurskens behoort tot een kleine minderheid onder de carnavalsvierders voor wie het carnaval als feest een religieuze diepgang heeft. Deze uit zich onder meer in zijn beleving van de carnavalsmissen:

Die symboliek die erachter zit, is ook hardstikke fijn. Voor mij misschien nog even iets eerder, wij zijn best gelovig. Het is traditie binnen het gehucht, dat vóór de sleuteloverdracht altijd een eucharistieviering is waar dus ook heel actief dan de carnavalsvereniging bij betrokken wordt. Dat geeft ook heel duidelijk een bepaalde sfeer aan, een bepaalde band met het religieuze waar toch in mijn ogen het carnavalistische oorspronkelijk van afstamt. Misschien staat dat op dit moment wel wat minder in de picture, maar ik heb toch zoiets van: dat moeten we ook niet vergeten.

Uit dit citaat komt naar voren dat hij, naast zijn persoonlijke beleving, het katholieke element in de carnavalsviering belangrijk vindt als uiting van een sterke worteling in de Limburgse samenleving. De wortels van het carnaval liggen volgens hem in het katholicisme en hij vindt het waardevol om dat bewustzijn in het groepsgeheugen levend te houden. Voorop staat bij hem de beleving van een traditioneel gemeenschapsgebonden ritueel, dat de lokale saamhorigheid en de identiteit versterkt.

Het dialect

Een laatste onderdeel dat, naast de 'ingrediënten' van de Limburgse geardheid en het roomse verleden, mede vorm geeft aan het Limburgs 'eigene' in de carnavalsviering is het dialectgebruik. Het dialect is onlosmakelijk verbonden met het carnaval. Zowel in de klanken (Herman Beurskens typeert in dat verband het 'Hollandse' carnavalslied als 'wat harder, wat zakelijker, het komt echt gemaakt over' tegenover het Limburgse dialectlied dat 'wat voller, wat gezelliger' is) als in het van het Nederlands afwijkende vocabulaire ('En we hebben ook woorden ertussen die echt voor een Limburger, die ... ja, lekker hè!', merkt Martha Moonen met zichtbaar genot op) komt het specifiek Limburgse tot uitdrukking. Met name op het terrein van het dialect-carnavalslied manifesteert de Limburgse carnavalswereld haar 'eigenheid'. De zachte en melodieuze intonatie van de Limburgse dialecten wordt tegenover de vaak harde en staccato-ritmische 'Hollandse' carnavalsliedjes gezet. In de jaren zeventig zag een groeiend aantal carnavalsprominenten de invloed van de zogenoemde 'Hollandse dijenkletsers' op de zuidelijke viering als een aantasting van de Limburgse carnavals sfeer. De harde klanken in de Nederlandse taal versterkten daarbij de irritaties over de zogenaamde seksualisering van liedteksten. 'De soms platvloerse Hollandse carnavalschlaggers zijn kwetsend voor de ziel van Limburg. Zo is de Limburger niet, zo wil hij ook niet zijn carnaval beleven',²¹ merkte Bertha Paulissen, een belangrijke stimulator van het dialect-carnavalslied, op. Zij verzamelde in het begin van de jaren zeventig Limburgse carnavalsliedjes, die zij, onder bijvoeging van de muziek, uitgaf in het door haarzelf gefinancierde boek *Limburgse vastelaovendleedjes*. Haar motivatie voor de uitgave van dit boek luidde als volgt:

²¹ Interview met Bertha Paulissen (Geleen 1993).

*Ik heb gemeend het boekje uit te moeten geven omdat het een schande is, dat men zich hier in Limburg tijdens de carnavalsdagen vermaakt met liedjes uit het noorden. Dat is toch te gek. Zeker als je bedenkt, dat wij hier in het zuiden de prachtigste carnavalsliedjes hebben...*²²

Twintig jaar later gaf Paulissen op persoonlijke wijze uiting aan het verband tussen het carnaval, Limburg en het dialectgebruik:

*Ik houd van de Limburgse dialecten: de kern van de Limburgse volkscultuur. Alleen in het dialect kun je spreken met en vanuit het hart. Het Hollands, het Nederlands spreek je met het verstand. Dat gaat niet zo spontaan, daar moet je steeds bij nadenken.*²³

De opvatting dat de dialecten een concrete uitingsvorm van het 'gemoed van de Limburgers' en van hun 'eigenheid' vormen, vindt een breed draagvlak onder de door mij geïnterviewde carnavalsvierders. Daarmee sluiten zij naadloos aan bij de grote groep deelnemers aan de carnavalsvragenlijst, die hoog scoort op de in tabel 1 geformuleerde uitspraken 'In de buut moet Limburgs gesproken worden' (mee eens 86%) en 'Carnavalsliedjes moeten in het dialect gezongen worden' (mee eens 82%). Een belangrijk neveneffect van het praten en zingen in een vertrouwd dialect zijn de versterking en de bevestiging van een 'incrowd-sfeer' tegenover 'buitenstaanders', die het dialect niet spreken. Zeker in de carnavalswereld, waar het algemeen beschaafd Nederlands ook als voertaal van de informele onderlinge contacten naar de achtergrond wordt gedrongen, geeft het dialect uiting aan een groepsidentiteit, waardoor een gevoel van geborgenheid en saamhorigheid wordt opgeroepen. De geïnterviewde Roermondse Maria Paulissen, wier Brabantse moeder haar het Roermondse dialect niet kon leren, is heel duidelijk over de waarde die het dialect voor haar heeft:

Het typisch Limburgse [van het carnaval, CW] is het dialect. Ik spreek het zelf normaal gesproken niet. De kinderen dus wel, dat heb ik ze geleerd. Met hangen en wurgen, want dat was voor mij wel moeilijk. Maar ik vind het heel belangrijk dat ze dat kunnen. Dat vind ik ook echt iets, ook de liedjes, die moeten voor mij in het Limburgs zijn.

²²
De Limburger 8-8-1973.

²³
Interview met Bertha Paulissen.

'Hollanders' zijn welkom mits...

In het voorafgaande is al enkele malen naar voren gekomen, dat het Limburgse karakter van het carnaval bij individuele vierders vorm krijgt in de vergelijking met 'de anderen'. In de Limburgse media heeft 'Holland' zich ontwikkeld tot de personificatie van 'de anderen'. Carnavalsvierders gebruiken regelmatig de stereotiepe Limburg-Holland-tegenstelling om de liefde voor de eigen carnavalsviering onder woorden te brengen. Het Hollandse carnaval staat in deze context model voor een moderne, commerciële imitatie van het traditionele volksculturele feest in Limburg. En de carnavalstoeristen van 'boven de grote rivieren' zijn de minder welkome gasten tijdens de feestdagen, van wie een groot deel zich niet naar behoren weet te gedragen. Het beeld van de Limburgse carnavalsvierders die zich tijdens het feest in een explosie van regionaal chauvinisme een anti-Hollandse houding aanmeten, heeft onder zowel vierders als nietvierders in en buiten Limburg ingang gevonden. ²⁴

In mijn vragenlijstonderzoek heb ik dit heersende beeld aan de opvattingen van individuele vierders getoetst. Dan blijkt dat de houding tegenover het 'Hollandse' carnaval niet zo onverdeeld negatief is. Zo onderschrijft weliswaar 41% van de deelnemers de uitspraak dat het feest in Holland vooral bestaat uit veel drinken en op de versiertoeer gaan (tegenover 19% die het daar niet mee eens is), maar het is de hoge 'neutrale' score die opvalt: 40% van de respondenten heeft geen mening (zie tabel 1). Een plausibele verklaring voor dit relatief hoge percentage is, dat deze Limburgse carnavalsvierders niet geïnteresseerd zijn in de manier waarop het feest buiten hun provincie gevierd wordt. De overgrote meerderheid van de vierders kent het carnaval buiten hun eigen regio ook niet. De woon- of geboorteplaats is de lokatie bij uitstek waar het feest gevierd wordt.²⁴ Bij een zo zeer op de woonplaats georiënteerd feest mag ervan worden uitgegaan, dat de overschrijding van de provinciegrenzen nauwelijks plaatsvindt (tenzij men het carnaval wil 'ontvluchten'). De enigszins afwijkende score op het item 'Carnaval betekent in heel Nederland niets anders dan: verkleeden, zingen en plezier maken', waar 52% van de respondenten mee instemt, zou ook met desinteresse en gebrek aan kennis over carnavalsvieringen elders in het land in verband gebracht kunnen worden.

24

Het betreft hier een ander deel van de vragenlijst, waaruit naar voren kwam dat 51% van de respondenten het carnaval uitsluitend en 33% voor het grootste deel viert in de eigen woonplaats. 8% richt zich voor het grootste deel op een andere plaats en ook 8% viert het carnaval helemaal buiten de eigen woonplaats (n=540). Van deze laatste groep mensen die buiten hun eigen woonplaats carnaval viert, zoekt 30% de eigen geboorteplaats op. Zie: Wijers, *Prinsen en Clowns*, 268, 269.

Ook de ‘Hollandse’ carnavalstoeristen worden door een meerderheid van de vragenlijstrespondenten niet negatief bejegend. Uit tabel 1 kan worden afgelezen, dat voor 64% van de ondervraagden deze mensen tijdens de carnavalsdagen welkom zijn in Limburg. Dat wil niet zeggen, dat vierders geen reserves hebben bij de aanwezigheid van deze toeristen. Els Somers en Maria Paulissen maakten hier vergelijkbare opmerkingen over:

*Als ze echt met het idee komen van: we gaan daar lekker zui-
pen en een paar meiden versieren, dan denk ik: nou ja, je kunt
beter thuisblijven. En:*

*Ze mogen best komen als ze zich aanpassen (...) Ik geef ze als
richtlijn, dat ze niet moeten denken dat carnaval alleen maar
drinken is en achter vrouwen aan zitten. Want die instelling
hebben er best wel veel.*

En Herman Beurskens stelt:

*Iemand [een ‘Hollander’, CW] die bewust zegt: ‘Dat wil ik een
keer meemaken en ik pas me dan ook aan’, ik denk dat dat heel
erg belangrijk is, dat hoeft geen enkel probleem te zijn (...). Als
men op een fijne, prettige manier eraan wil meedoen, dan heb
ik zoiets van: graag zelfs. Laten we dan zo gastvrij zijn en
mensen een stuk van die cultuur laten meegenieten.*

Aanpassen blijkt het sleutelwoord te zijn, aanpassen aan de ‘Limburgse manier’ van carnaval vieren. Een omschrijving van deze eigen manier van carnaval vieren blijkt moeilijk te geven. Deze ligt vooral op het terrein van beleving, betrokkenheid en emotionaliteit. Hoe intensiever men bij het carnaval betrokken is, des te meer ervaart men de worteling van het feest in Limburg en het Limburgse karakter van de viering. Het proces van ‘verhollandsing’ van het Limburgse carnaval, waar de provinciale media vanaf de jaren zeventig voor waarschuwen, wordt door de overgrote meerderheid van de deelnemers aan de carnavalsvragenlijst niet herkend in hun omgeving. Slechts 8% is het eens met de uitspraak dat het Limburgse carnaval helemaal ‘verhollandst’ is. Opvallend is dat met name die vragenlijstrespondenten die de laatste jaren meer afstand van de carnavalsviering hebben genomen, een ontwikkeling signaleren van ‘verhollandsing’ van het Limburgse carnaval door de aanwezigheid van

'Hollandse' carnavalstoeristen en door de verspreiding van het feest over heel Nederland.

Versnippering en saamhorigheid in het Limburgse narrenrijk

In de voorgaande paragrafen is het 'Limburgs eigene' van de carnavalsviering een belangrijk thema. Het grote draagvlak voor de opvatting dat het carnaval een Limburgs karakter heeft, contrasteert met de diffuse invulling die vierders geven aan dat specifieke karakter. Begrippen als 'volksaard', mentaliteit en volkscultuur worden gehanteerd. In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de invulling en de betekenis van de duiding van het feest als een Limburgs cultuurverschijnsel.

Bij een nadere beschouwing blijkt de afbakening van het carnaval binnen de provinciale grenzen vooral een emotionele betekenis te hebben. Op deze wijze wordt uitdrukking gegeven aan een gevoel van verbondenheid met een abstracte grootheid: de provincie Limburg. Op dit gevoel wordt een appèl gedaan, als het 'eigene' van de provincie tegenover de rest van Nederland geschetst wordt. Het carnaval is een Limburgs feest, als de 'anderen', ten opzichte van wie de carnavalsvierders van deze provincie zich willen profileren, niet-Limburgers zijn. Binnen de provinciale grenzen is de Limburgse carnavalswereld veel eerder een bonte lappendeken dan een feestelijke eenheid. Een belangrijk kenmerk van de Limburgse viering is, in tegenstelling tot een van buitenaf schijnbare uniformiteit, de grote diversiteit in de lokale verschijningsvormen. De plaatselijke gemeenschappen vormen de basis van de carnavalsviering. Het carnaval als gemeenschapsfeest speelt zich primair af op dit niveau. De lokale viering is ingebed in een voor de vierders bekende sociale omgeving, waarin al een bepaalde mate van gemeenschapsbesef leeft. De carnavalsrituelen van de plaats zijn bekend, men kan de liedjes meezingen, iedereen spreekt hetzelfde dialect en vaak kennen de vierders de Prins en andere hoofdrolspelers van het carnavalsspel. Hierdoor groeit een wij-gevoel, dat onder meer in stand wordt gehouden door een eensgezinde uiting van lokaal chauvinisme tegenover (naburige) dorpen en steden.²⁵ Met andere woorden, het Limburgse carnaval is een verzameling van lokale vieringen, die zich alle kenmerken door hun eigen lokaal vormgege-

²⁵

In deze context heeft het carnaval ook een functie als tijdelijk opgeroepen tegenwicht tegen een steeds verder doortzettend proces van uniformering en globalisering.

ven rituelen en gebruiken met hun eigen liedjes in hun eigen dialect. Voor een carnavalsvierder uit Maastricht is Heerlen tijdens de carnavalsdagen al het buitenland. Hetzelfde geldt voor de andere carnavalsrijken. Het saamhorigheidsgevoel is in het Limburgse narrenrijk dan ook het sterkst binnen de gemeentegrenzen.

De hier aangebrachte nuancering in de beeldvorming van het Limburgse carnaval als een feestelijke eenheid kan tot binnen de gemeentegrenzen worden doorgetrokken. Hoe sterk de emotionele binding met de eigen woonplaats en met alle lokale mede-carnavalsvierders ook beleefd wordt, de toegang tot de feestvierende massa wordt voor een meerderheid van de vierders verkregen via een vaste uitgaansgroep of een vaste (carnavals)partner. Het carnaval presenteert zich in het vieringsgedrag van mensen als een gemeenschapsfeest van subgroepen.²⁶ In deze subgroepen ervaren de carnavalsvierders het meest concreet een onderling saamhorigheidsgevoel. De diepte-interviews onderschrijven de uitspraak dat een vertrouwde club medevierders een voorwaardenscheppende functie vervult voor zorgeloos en gedeeld plezier. Martha Moonen schetste een avond waarop zij en haar man zonder de medeleden van de bowlingclub waren uitgegaan:

Dan sta je te loeren: komt er nog niemand van de club? Dat is zo. Neem het van me aan, dat is zo. We hebben ook al gehad dat we gezocht hebben, verdomme dáár zijn ze of dáár zijn ze. En toen zei mijn schoonzusje, die is er ook bij, die zei: 'Toen jullie ons zagen, het was net of we lang weg waren geweest.' Ja, zo is het echt. Je bent zo op die groep aangewezen, dat is heerlijk.

Maria Paulissen, wier man geen carnaval viert, weet zich opgenomen in haar vaste uitgaansgroep waardoor ze niet afhankelijk is van wie ze toevallig tegenkomt. 'Als je dan ergens binnenkomt, je hebt niemand anders nodig. Je hebt je groep, en die sfeer die is er.' De vaste uitgaansgroep of -partner fungeert als een uitvalsbasis naar de lokale gemeenschap, dat wil zeggen naar alle feestvierende inwoners.

Uit twee interviews blijkt, dat het ontbreken van zo'n vertrouwde groep medevierders drempelverhogend werkt op de toegang tot de feestvierende massa en in het verlengde daarvan op de ervaring van een saamhorigheidsgevoel. Zo viert Bertie Knubben de laatste jaren minder intensief carnaval. Bij evenementen in het voorseizoen (van

²⁶

De stelling dat het carnaval een gemeenschapsfeest van subgroepen is wordt bevestigd door de vragenlijstrespondenten, van wie 69% aangeeft het feest te vieren met een vaste groep mensen. Zie: Wijers, *Prinsen en Clowns*, 269.

◀ Het carnaval is een gemeenschapsfeest van subgroepen. Het saamhorigheidsgevoel wordt geaccentueerd door als uitgaansgroep of -paar dezelfde kleding te dragen. Carnaval 1985 (Foto: Carla Wijers).

elf november tot carnavalszaterdag) is ze niet meer aanwezig, het huis versiert ze niet meer, ze maakt geen carnavalskostuums meer en ze viert niet meer alle carnavalsdagen. Een belangrijke rol in dit veranderde carnavalsgedrag spelen enerzijds het tanende enthousiasme van haar eigen gezinsleden en van de vaste uitgaansgroep, anderzijds het afnemend aantal bekenden tijdens het carnaval. Huub Knops, een weduwnaar zonder vaste uitgaansgroep, is wellicht het meest sprekende voorbeeld van de waarde van een vaste groep. In vergelijking met de andere geïnterviewden voelt hij zich het minst vrij en zorgeloos tijdens de viering. Hij merkt weliswaar op: 'of je nu problemen hebt of niet met iets, maar daar denk je die dagen niet aan', zonder alcohol komt hij niet in een zorgeloze stemming. Een plausibele verklaring hiervoor kan liggen in het feit dat Knops bij gebrek aan een vaste uitgaansgroep of -partner, te zeer afhankelijk is van de ruimte die door zijn sociale omgeving voor hem gecreëerd wordt. Hij mist een structureel intermediair om een gewaarborgde toegang tot de feestvierende massa te krijgen. Zijn meer dan gemiddelde alcoholgebruik kan daarmee in verband worden gebracht. In de vragenlijst was het belevingsitem 'in een alcoholroes leven' opgenomen. Naast jongeren tussen de 20 en de 30 jaar en universitair geschoolden scoorden ook alleenstaanden en weduwen/weduwnaars meer dan gemiddeld met 'ja' op dit item. Voor de meer dan gemiddeld bevestigende score van deze vierders zonder partner kan een verklaring gezocht worden in de drempelverlagende werking van alcoholgebruik bij de toenadering tot de (relatief anonieme) massa.

De narrenvrijheid en haar grenzen

Het carnaval roept bij veel vierders intense emoties op. Zij storten zich vol overgave dagenlang in de carnavalsroes en op carnavalsdinsdag rond middernacht wordt met een brok in de keel afscheid genomen van de carnavalswereld. Voor menig vierder is het carnaval een wezenlijk onderdeel van zijn jaarkalender.²⁷ In een poging om het emotionele karakter van de carnavalsviering te verklaren, verdwijnen begrippen als 'identiteit', het Limburgs 'eigene' en 'cultureel erfgoed' naar de achtergrond. Hier gaat het om de beleving van de individuele vierders, om de behoeften die het carnavalsfeest voor zijn vierders vervult. Met andere woorden, het betreft hier de functie van het carnaval voor zijn vierders. In onderstaande paragrafen zal hier meer inhoud aan worden gegeven.

Het oceanische carnavalsgevoel

Carnavalsvierders formuleren de aantrekkingskracht die het feest op hen uitoefent vooral in termen die contrasteren met het alledaagse leven. Enkele typerende uitspraken uit de carnavalsvragenlijst luiden als volgt: 'Een aantal zorgeloze dagen zonder dagelijkse sleur', 'Carnaval relateert het jachten en jagen van de consumptiemaatschappij' en 'Als je een jaar serieus bent, zijn een paar gekke dagen een welkome afwisseling'. De ervaring van een vrij gevoel neemt een belangrijke plaats in. Informatie uit de zeven diepte-interviews kleuren de term 'vrij' verder in. 'Vrij' staat voor: jezelf zijn, je volledig uitleven, doen waar je zin in hebt, je eens lekker laten gaan, ongedwongen- en ongebondenheid, spontaniteit. De invulling van de ervaren vrijheid staat in direct verband met het dagelijks leven van de geïnterviewden. Al die behoeften die niet of niet voldoende kunnen worden bevredigd in het dagelijks leven, treden des te sterker op de voorgrond tijdens het carnaval. Zo beschrijft Maria Paulissen haar dagelijks leven als een leven van zorgen, aanpassing en plichtsbesef tegenover mensen in haar sociale omgeving. Het carnaval vieren vormt voor haar een legitimatie om zichzelf op de voorgrond te zetten en te doen waar zij zin in heeft. En Els Somers, die zich in het dagelijks leven als buitenshuis werkende vrouw conformeert aan bestaande maatschappelijke conventies,ervaart tijdens het carnaval de vrijheid om ongedwongen en

²⁷ Uit mijn carnavalsvragenlijst komt naar voren dat 53% van de deelnemers het carnaval typeert als een belangrijk feest. Een groep van 21%, die aangeeft het carnaval tegenwoordig niet meer belangrijk te vinden, vond dat in het verleden wèl. Driekwart van de repondenten van de vragenlijst herkent dus in de uitspraak dat het carnaval een belangrijk feest is zijn of haar persoonlijke beleving van de viering uit het verleden en/of het heden.

Zorgeloze dagen: carnavalsdinsdag in Roermond 1991 (Foto Carla: Wijers).

ongebonden te vieren. Zij en haar man maken dan ook met niemand afspraken tijdens de carnavalsdagen. Spontane, toevallige ontmoetingen spelen bij hen een belangrijke rol. Als er geschreven en gepraat wordt over de beleving van het carnaval, wordt vaak gebruik gemaakt van stereotiepe formuleringen als 'uitlaatklep' en 'saamhorigheid'. Op basis van de uitkomsten van de carnavalsvragenlijst kan aan deze termen meer inhoud worden gegeven. De deelnemers scoorden als volgt op een elftal omschrijvingen van mogelijke belevingswijzen van het carnaval vieren:

TABEL 2: BELEVINGSWIJZEN VAN HET CARNAVAL VIEREN
(n varieert van 517 tot 533)²⁸

	JA	EEN BEETJE	NEE
Een aantal zorgeloze feestdagen	72%	19%	9%
Opgaan in de massa van vierders	54%	24%	22%
Makkelijk contacten met mensen leggen	51%	30%	19%
Merken dat iedereen voor een paar dagen gelijk is	50%	23%	27%
Gek doen zonder dat iemand daar iets van zegt	42%	33%	25%
Deelnemen aan allerlei georganiseerde evenementen	27%	25%	49%
Door verkleiding een paar dagen een ander kunnen zijn	23%	20%	57%
Op humoristische wijze mensen de waarheid kunnen zeggen	21%	28%	51%
Zich inzetten voor de eigen carnavalsorganisatie	14%	14%	72%
In een alcoholroes leven	6%	24%	70%
Op de versiertoeer gaan	3%	10%	87%

De eerste vier belevingen, die door een meerderheid van de ondervraagden herkend worden als hun beleving, refereren aan een (tijdelijk) loslaten van de in het dagelijks leven ervaren persoonlijke grenzen en begrenzingen. Persoonlijke beslommeringen uit het dagelijkse leven verdwijnen naar de achtergrond. Martha Moonen omschrijft de carnavalsdagen als 'zorgeloze feestdagen: je doet het jasje aan en je gaat en je ziet wel wanneer je terugkomt'. Maria Paulissen en Els Somers vergelijken hun carnavalservaring met een vakantiegevoel. Wordt dat voor de eerste vooral bepaald door een gevoel van 'alles weg, alles valt van me af', Somers refereert bij de vergelijking primair aan de geestelijke loutering die zowel het carnaval als een vakantie bij haar teweegbrengt. De vierders die hoog scoren op de eerste vier items uit de tabel, geven zich over aan een vervloeiing van hun ego met de massa medevierders. Zij ervaren een grotere vrijheid om met hun medevierders contacten aan te knopen. De overeenkomsten tussen henzelf en de anderen krijgen tijdens de carnavalsdagen meer accent dan de verschillen. De veriyaging van de ego-grenzen en het daaraan gekoppelde grenzeloze gevoel, het zogenaamde 'oceanische gevoel', treden sterk op de voorgrond. Uit onderstaand staafdiagram kan worden afgelezen, dat voor een meerderheid van 60,4% het 'oceanische gevoel' een plaats in hun persoonlijke carnavalsbeleving inneemt.²⁹

28

Hierbij zij opgemerkt dat deze vraag waarschijnlijk alleen beantwoord is door respondenten die zelf carnaval vieren. De n (517 tot 533) is immers laag.

29

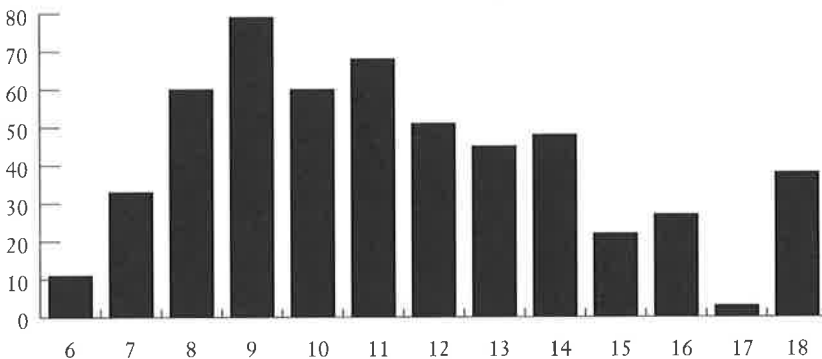
Dit staafdiagram toont de verdeling van de scores van de respondenten op de geconstrueerde schaal Oceanisch gevoel. Deze schaal is samengesteld uit zes items: 'Een aantal zorgeloze feestdagen', 'Opgaan in de massa van de vierders', 'Makkelijk contacten met mensen leggen', 'Merken dat iedereen voor een paar dagen gelijk is', 'Gek doen zonder dat iemand daar iets van zegt' en 'In een alcoholroes leven'. Respondenten die op de zes items reageerden met 'ja' (= 1), scoren op de waarde 6 (6 x 1). Zij die op alle zes reageerden met 'nee' (= 3), scoren op de waarde 18 (6 x 3).

(alpha= 0.66; n= 515)

frequentie 11, 33, 60, 79, 60, 68, 51, 45, 48, 22, 27, 3, 38 (129)
waarden 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 (missing)

Elf respondenten scoren op de waarde 6, waarmee zij aangeven hun eigen carnavalsbeleving volledig in het omschreven 'oceanische gevoel' te herkennen. Zij die scoren op de waarde 18 (38 mensen) ontkennen deze carnavalservaring te hebben. In de scores 6 tot en met 11, die meer bevestigend dan ontkennend scoort, zit 60,4% van de respondenten (n= 515).

OCEANISCH GEVOEL

Een tweede cluster belevingswijzen, waarvan de afzonderlijke formuleringen verwijzen naar een zelfde achterliggende ervaring, bestaat uit: 'Op humoristische wijze

mensen de waarheid kunnen zeggen', 'Door verkleiding een paar dagen een ander kunnen zijn', 'Gek doen zonder dat iemand daar iets van zegt' en 'Merken dat iedereen voor een paar dagen gelijk is'.³⁰ De geformuleerde belevingen bevatten alle een verwijzing naar een ervaren verkleining van de sociale afstand tot anderen tijdens het carnaval. Deze verkleining van de sociale afstand is merkbaar op meerdere niveaus. Uit de diepte-interviews blijkt dat vierders tegenover bekenden minder selectief zijn in wat ze wèl en wat ze níet zeggen. En onbekende medevierders worden sneller aangesproken en bij de viering betrokken getuige de volgende sfeerbeschrijving van Martha Moonen:

Je zet een hoedje op, dan een lekker stukje muziek, er wordt gedeind. En of jij er nu bent of een ander of de pastoor of wie ook, je wordt aan de arm gepakt en je deint mee. En dat vind ik carnaval.

Voor een aantal mensen heft het carnaval zelfs tijdelijk de hiërarchische verhoudingen op. De volgende uitspraak van Maria Paulissen getuigt hiervan:

Waar ik de laatste jaren uitga, daar is iemand bij die zit in het gemeentebestuur en daar zijn ook mensen die werkloos zijn of bouwvakkers, alles. Daar zit eigenlijk de hele maatschappij in. Daar zitten mensen in die zijn echt gestudeerd en hebben een eigen zaak, dus het bogere zeg maar. En daar zitten ook de hele gewone mensen in. En ook zelfs zitten er mensen bij waarvan ze zeggen: het a-sociale volk. Die gedragen zich heel netjes, maar die hebben die naam. En dat merk je daar niet. Dat gelijke bedoel ik.

Het carnaval fungeert als een vrijplaats, waarop vierders zich geoorloofd voelen tot meer vrijheid in hun gedragingen en in het aanknopen van contacten dan in het alledaagse leven. Zij ervaren een grotere acceptatie, zowel door henzelf als door hun omgeving, om te doen waar ze zin in hebben. Voor Frans Peters ligt dat ten grondslag aan de door hem ervaren zorgeloosheid tijdens de carnavalsdagen:

De mogelijkheid om je eens één keer in een jaar lekker te laten gaan. Dat kun je natuurlijk ook het hele jaar door, alleen het hele jaar door word je eigenlijk aangekeken als je dat doet. En

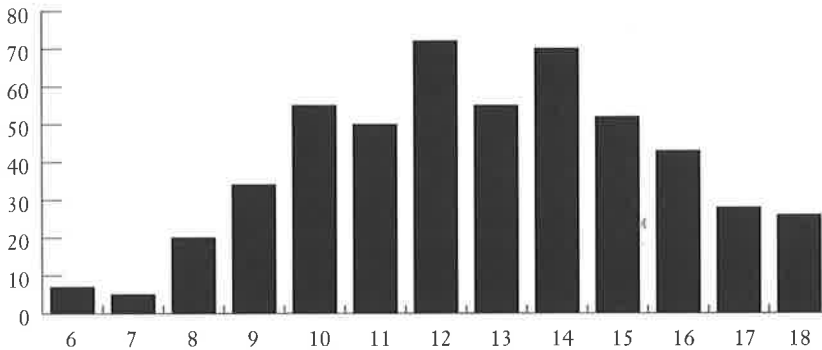
30

Het laatste item is ook in de basisbeleving 'oceanisch gevoel' opgenomen. Beide basisbelevingen liggen dan ook in elkaars verlengde.

met dié dagen niet, dan zegt niemand iets.

Deze basisbeleving is daarom omschreven als 'toegang tot de ander'. In een vergelijking tussen deze belevingswijze en het 'oceanische gevoel' blijkt dat de 'toegang tot de ander' een minder groot draagvlak heeft. Een ruime minderheid van 33,1% ervaart tijdens de carnavalsviering een lagere drempel in het aanknopen van contacten met medevierders.³¹

TOEGANG TOT DE ANDER

Uit bovenstaande komt naar voren, dat de verwachtingen van de vierders ten aanzien van het carnaval zich kenmerken door een tijdelijke opschorting van het dagelijks leven. Zij spreken van een vakantie, van enkele zorgeloze dagen, van opheffing van bestaande maatschappelijke conventies en van hiërarchische machtsverhoudingen. Al deze belevingselementen verwijzen naar de tijdelijke inrichting van een alternatieve wereld tijdens de carnavalsdagen: de carnavalswereld ofwel het narrenrijk. Het tijdelijke is een wezenlijke karakteristiek van het narrenrijk. Juist de beperkte tijdsduur van de vrijplaats die het carnaval is, verhoogt de intensiteit en de emotionele beleving van het feest. De filosoof O. Marquard spreekt in dit verband van een 'Moratorium des Alltags', waarin het bestaan van een contrasterend dagelijks leven het voortbestaan van het feest garandeert.³²

31

Dit staafdiagram toont de verdeling van de scores van de respondenten op de geconstrueerde schaal 'Toegang tot de ander'. Deze schaal is samengesteld uit zes items: 'Op humoristische wijze mensen de waarheid kunnen zeggen', 'Door verkleeding een paar dagen een ander kunnen zijn', 'Merken dat iedereen voor een paar dagen gelijk is', 'Gek doen zonder dat iemand daar iets van zegt', 'Makkelijk contacten met mensen leggen' en 'Op de verstoer toer gaan'. Respondenten die op de zes items reageerden met 'ja' (= 1), scoren op de waarde 6 (6 x 1). Zij die op alle zes reageerden met 'nee' (= 3), scoren op de waarde 18 (6 x 3).

(alpha= 0.67; n= 517)

frequentie 7, 5, 20, 34, 55, 50, 72, 55, 70, 52, 43, 28, 26 (127)

waarden 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 (missing)

Zeven respondenten scoren op de waarde 6: zij herkennen hun carnavalsbeleving volledig in de omschreven 'toegang tot de ander'. 26 men-

De grenzen van het narrenrijk

In de alternatieve carnavalswereld heerst een zogenaamde 'narrenvrijheid', de mogelijkheid om zich anders te gedragen dan in het alledaagse leven. Het is deze narrenvrijheid die bij discussies over het carnaval vaak centraal staat. Zo zou deze vrijheid door carnavalstoeristen abusievelijk geïnterpreteerd worden als een vrijbrief om zich onoirbaar te gedragen. En niet-vierders geven lucht aan hun irritaties over carnavalsvierders die het feest slechts zouden gebruiken om één keer per jaar eens goed 'de beest uit te hangen'. De relatie tussen de narrenvrijheid en in het dagelijks leven niet passend gedrag bestaat. De vraag is evenwel, waar de grenzen van de vrijheid gesteld worden.

De onlangs overleden Maastrichtse carnavalsprominent Bèr Essers heeft het carnaval eens omschreven als een 'georganiseerde chaos'.³³ De ongedwongen, spontane en vrije sfeer die het feest bij zijn vierders oproept ('we zien wel wat er op ons afkomt'), is ingebed in een structuur die wordt vormgegeven door ofwel de carnavalsvereniging ofwel de uitgaansgroep. Zij bepalen voor een groot deel de handelingsrituelen, het vieringsgedrag en de plaats waar gevierd wordt. Carnavalsverenigingen zien het als hun taak om het feest zogenaamd 'zuiver' te houden. Naast het instandhouden van tradities betekent dat ook het toezien op gepast gedrag, zeker binnen de eigen gelederen. Dronkenschap en ongewenste seksuele intimiteiten zijn uit den boze. Ook in de uitgaansgroep is sociale controle op elkaars gedrag aanwezig. Frans Peters vergeleek zijn vieringsgedrag vóór en na zijn aansluiting bij een groep:

Je bent anders. Ik zeg nogmaals, toen ik haar nog niet kende, toen liet ik me eigenlijk gewoon vollopen en dat deed je eigenlijk allemaal niks. Maar dat doe je nou niet meer met zo'n groep. Dan ben je toch anders bezig met carnaval.

De uitkomsten van de carnavalsvragenlijst sluiten aan bij het beeld van de 'georganiseerde chaos'. Een overgrote meerderheid van de respondenten keurt carnaval vieren in een alcoholroes af evenals op de versiertoeer gaan (respectievelijk 70 en 87%).³⁴ De alcoholroes roept bij bijna een kwart van de deelnemers aan het onderzoek wel een beetje herkenning op. Op het versiergedrag rust het

sen scoren op de waarde 18 en ontkennen daarmee deze carnavalservaring te hebben. In de scores 6 tot en met 11 zit 33,1% van de respondenten (n= 517).

³²

O. Marquard, 'Kleine Philosophie des Festes', in: U. Schultz (ed.), *Das Fest. Eine Kulturgeschichte von der Antike bis zur Gegenwart* (München 1988) 413-420.

³³

Interview met Bèr Essers en Hais Chambille (Maastricht 14 maart 1990).

³⁴

Zie tabel 2 'Belevingswijzen van het vieren' in dit artikel.

grootste taboe. Combineert men deze cijfers met een andere uitkomst van het vragenlijstonderzoek waarin het op de versiertoeer gaan meer dan gemiddeld in trek blijkt te zijn bij jongeren onder de twintig jaar en bij alleenstaanden,³⁵ kortom bij sociale groepen die geen vaste levenspartner hebben, dan wordt het beeld van de carnavalsviering als een drie dagen durende orgie op zijn minst sterk gerelativeerd.

Aan de taboes van dronkenschap en seksueel opdringerig gedrag kan een derde als ongewenst getypeerd gedrag worden toegevoegd: het zogenaamde 'moeilijk doen'. De grotere vrijheid die tijdens de carnavalsdagen heerst, behoort niet te worden gebruikt om bestaande conflicten uit te praten of om iedereen eens goed de waarheid te zeggen. De Roermondenaar Frans Peters is hier zeer uitgesproken in: 'Dat is eigenlijk iets waar ik een gruwelijke hekel aan heb.' Bertie Knubben loopt er letterlijk voor weg: 'Maar dan zeg ik meestal: "sorry, daar heb ik nou geen zin in."' En Huub Knops legt uit waarom het niet in zijn carnavals sfeer thuishoort: 'Waarom is dat nodig? Dan is het toch geen feest meer?' In het verlengde hiervan is men het er ook over eens dat de carnavalshumor, zowel in de 'buut' als in het persoonlijke contact, geen enkel individu persoonlijk mag kwetsen. De grenzen van de narrenvrijheid lijken bij deze gedragingen te zijn bereikt.

Het stellen van deze grenzen aan de narrenvrijheid vervult een duidelijke functie voor de vierders. De sfeer van zorgeloosheid en vrijheid in een gedeelde feestvreugde wordt impliciet beschermd door de grenzen, die de carnavalsvierders stellen aan hun eigen vrijheid en aan die van hun medevierders. De onbezorgde feeststemming en het broze saamhorigheidsgevoel worden aangetast door overmatig alcoholgebruik en vooral door het, veelal als gevolg daarvan, lastig en opdringerig gedrag van medevierders. Met uitzondering van Martha Moonen zijn de vrouwelijke geïnterviewden daar allen wel eens mee geconfronteerd. Opvallend is dat dergelijke ervaringen door de vrouwen geduid worden als incidenten. Hierdoor wordt de sfeer van zorgeloosheid en vrijheid niet wezenlijk aangetast. Bertie Knubben verwijst expliciet naar de 'buitenstaanders', die volgens haar eerder de grens van het toelaatbare overschrijden omdat ze het lokale wijgevoel niet delen. De sociale controle in een kleine gemeenschap van bekendheid en herkenning vervult hier een functie: 'Ja, een autochtone zal zich niet zo gedragen.

35
Ook de universitair geschoolden en de laagst geschoolden scoren meer dan gemiddeld op het item 'Op de versiertoeer gaan'. Onder de laagst geschoolden bevinden zich verhoudingsgewijs minder mensen die de gepresenteerde waarden uit de bewuste carnavalsbetogen hebben geïnternaliseerd en de gewenste grenzen aan hun beleving stellen. Dit kan betekenen, dat zij tijdens het carnaval inderdaad meer dan gemiddeld op de versiertoeer gaan, maar ook, dat zij wellicht minder schroom hebben om te erkennen dat dit gedrag onderdeel van hun viering uitmaakt. Een plausibele verklaring voor het carnavalsgedrag van de universitair geschoolden is, dat zij zich het minst wensen te conformeren aan bestaande gedragsregels en zo ongebonden mogelijk carnaval willen vieren. Een bevestiging van deze these zou kunnen zijn, dat deze groep ver onder het gemiddelde zit in de score op 'Deelname aan georganiseerde evenementen'. Zie: Wijers, *Prinsen en Clowns*, 284-285 en 433-434.

Er zijn natuurlijk ook mensen die een glaasje te veel opdrinken, maar hij zal dan niet zo raar gaan doen, iemand zo echt lastig vallen.' Zodoende is 'het gevaar' als een externe factor te isoleren; het saamhorigheids- en vrijheidsgevoel worden niet van binnenuit bedreigd.

Slotbeschouwing

In dit artikel zijn de tot polemische uitersten gereduceerde meningen over het carnaval als ofwel een cultureel, katholiek-Limburgs gemeenschapsfeest ofwel het feest van de seks en de drank geanalyseerd op hun inhoud en betekenis. Tegelijk is de reikwijdte voor stereotiepe opvattingen over het Limburgse karakter van het carnaval en de anti-Hollandse stemming gepeild. Er blijkt een algemene consensus te bestaan over de typering van het carnaval als een Limburgs feest. Op de vraag waar het 'Limburgs eigene' van de viering door wordt gevormd, verwijzen carnavalsliefhebbers naar het bestaan van een Limburgse mentaliteit, de zogenoemde 'volksaard', en naar de heersende rooms-katholieke levensbeschouwing, waarin uitbundige feesten goed gedijen. Uit verdere navraag blijkt, dat de duiding van het carnaval als een provinciaal gevierd en in de regionale cultuur verankerd feest een functie vervult in de grensafbakening met de rest van Nederland: de Limburgse identiteit staat tegenover Holland. Holland is de personificatie van de 'anderen', wier bestaan nodig is voor de constructie van 'het eigene'. Negatieve uitlatingen over het carnaval in 'Holland' en de Hollandse carnavalstoeristen in Limburg dienen dan ook vooral om de Limburgse eigenheid te markeren. Uit mijn vragenlijst-onderzoek komt naar voren, dat voor een meerderheid van de deelnemers de Hollandse carnavalstoeristen welkom zijn mits zij zich aanpassen aan de 'Limburgse viering'.

Gevraagd naar de invulling van het begrip 'Limburg' in de persoonlijke carnavalsviering, blijkt de provincie veelal een synoniem van de eigen woon- of geboorteplaats te zijn. Dáár wordt het feest gevierd, dáár voelt men zich thuis, dáár is de emotionele binding aan het carnaval het grootst. De grenzen van de eigen woon- of geboorteplaats bakenen de geografische ruimte van de viering af, niet de provinciegrenzen. De inpassing van het lokale carnaval in een breder verband op meso-niveau

vergroot wel de uitstraling van het lokale feest alsmede het onderlinge saamhorigheidsgevoel. Of, zoals de mentaliteitshistoricus W. Frijhoff het met betrekking tot het Brabantse regiobesef formuleerde:

Het verrijkt de grootste gemene deler van de lokale elementen met een groepsbesef dat de plaatselijke gemeenschap met iets groters verbindt. Die grotere waarde kan op haar beurt weer een handelingsmotief op micro-niveau worden, en zo is het in de geschiedenis ook talloze malen gebeurd. Individuen en kleine collectieven treden op met verwijzing naar boven hen uitstijgende waarden. Solidariteit (dus meerwaarde) wordt als een eigen belang gezien. Het meso-niveau voedt het handelen op micro-schaal.³⁶

Door het lokale primaat van de Limburgse carnavalsviering kenmerkt het feest zich door een relatieve kleinschaligheid. Voor carnavalsvierders staat deze kleinschaligheid gelijk aan een sfeer van herkenning en bekendheid. Het carnaval is een feest van 'insiders' die elkaar en de spelregels van de viering kennen. Binnen deze context heerst de narrenvrijheid. Deze narrenvrijheid is niet grenzeloos. Zij wordt ingeperkt door carnavalswaarden ten aanzien van overmatig alcoholgebruik, versiergedrag, de vormgeving van de humor en 'moeilijk doen'. Het negatieve beeld van 'de beest uithangen' tijdens de carnavalsdagen overstijgt de grenzen van de narrenvrijheid. Dronken en opdringerige medevierders verstoren het feest, de vrijheid van anderen en de beleving van een saamhorigheidsgevoel. In het Limburgse narrenrijk met zijn 'georganiseerde chaos' wordt hier, waar mogelijk, op gelet. De spontaniteit in de viering is voor de deelnemers aan georganiseerde carnavalsevenementen ingekaderd in een relatief strakke organisatie van de carnavalsverenigingen. En zij die buiten het verenigingsverband carnaval vieren, ervaren de sociale controle van hun omgeving, in concreto vaak een vaste uitgangsgroep.

Op het niveau van de individuele beleving van het carnavalsfeest zijn twee basisbelevingen naar voren gekomen die, gelet op de inhoud, zijn aangeduid als het 'oceanische gevoel' en de 'toegang tot de ander'. Beide zijn uitingen van een ervaren narrenvrijheid. Het 'oceanische gevoel' heeft primair betrekking op de grotere vrijheid van vierders in relatie tot zichzelf, de 'toegang tot de ander' richt zich meer op de relatie met de medevierders. Door de

36

W. Frijhoff, 'Mentaliteit op schaal: micro, meso of macro?', in: H.F.J.M. van den Eerenbeemt (ed.), *Driestromenland in het historisch bedrijf* (Tilburg 1986) 86.

contrasterende werking van de carnavalsdagen met het dagelijks leven, gecombineerd met het tijdelijke karakter van de viering (drie tot vijf dagen), wordt het feest zeer intensief en emotioneel beleefd. Beschermd door een omgeving van bekende medevierders en vertrouwde lokale carnavalsrituelen krijgen carnavalsvierders in het narrenrijk de mogelijkheid om zich enkele dagen onder te dompelen in een grenzeloos gevoel van vrijheid en saamhorigheid.

Het aantal artikelen en boeken waarin de functie van het carnaval voor de samenleving geanalyseerd wordt, is de laatste decennia toegenomen. Aan de hand van sociologische en antropologische concepten wordt het feest in een maatschappelijke context geplaatst en geduid in termen als ontspanningsmechanisme voor de samenleving, sociale veiligheidsklep en een compensatie van de naoorlogse schaalvergroting en rationalisering.³⁷ Over de functie van het carnaval voor de vierders zijn tot op heden nauwelijks studies voorhanden. Het in dit artikel gepresenteerde materiaal levert een bijdrage aan het opvullen van deze lacune in het carnavalsonderzoek. De uitkomsten van de carnavalsvragenlijst sluiten aan bij enkele conclusies uit een grootschalig vragenlijstsonderzoek in Mainz naar het plaatselijke carnaval.³⁸ De verzamelde gegevens geven onder andere inzicht in bestaande waarden en normen in de carnavalsviering van de stad Mainz. Ook hier blijkt de narrenvrijheid aan grenzen te zijn gebonden die gevormd worden door dronkenschap en seksueel gedrag. Een tweede vergelijkbare conclusie wordt getrokken naar aanleiding van de beleving van het feest. Ook in Mainz is de score hoog op de geformuleerde beleving, waarin de mogelijkheid om zich tijdelijk los te maken uit het dagelijks leven centraal staat. Dit bevestigt mijn bevindingen ten aanzien van de behoefte aan een 'oceanisch gevoel'.³⁹ De onderzoeksgegevens van een tweede vragenlijstsonderzoek, verricht in Venlo, spitsten zich toe op twee thema's, respectievelijk de participatie in de viering en de houding tegenover het carnaval. De grote rol die de geboorteplaats, het rooms-katholieke geloof en de beheersing en het gebruik van het dialect innemen in de carnavalsviering in Venlo, is in mijn onderzoek waargenomen voor Simpelveld en Roermond.⁴⁰

Voor een breder vergelijkend carnavalsonderzoek naar opvattingen en belevingen zou de verspreiding van een

37

Zie o.m. Th. Fransen, 'Sociologische notities over carnaval', *Neerlands Volksleven* 21 (1971) 171-184; H. Pleij, *Het gilde van de Blauwe Schuit. Literatuur, volksfeest en burgermoraal in de late middeleeuwen* (Amsterdam 1979); H. Werdmölder, 'Karnaval anders bezien. Een studie naar het organisatorische aspekt van het karnaval te Venlo', *Volkskundig Bulletin* 5 (1979) 1-20; *Carnaval: niet van gisteren...! Zes voordrachten* (s-Hertogenbosch 1981); H. Rozema, 'Veredeling en vreemdeling', in: A. Koster, Y. Kuiper en J. Verrips (ed.), *Feest en ritueel in Europa. Antropologische essays* (Amsterdam 1983) 176-199; J. Boissevain (ed.), *Feestelijke vernieuwing in Nederland?* (Amsterdam 1991); J. Boissevain (ed.), *Revitalizing European rituals* (Londen 1992).

38

H. Schwedt (ed.), *Analyse eines Stadtfestes. Die Mainzer Fastnacht* (Wiesbaden 1977).

39

S. von Goessel en H. Schwedt, 'Spielraum Fastnacht', in: H. Schwedt (ed.), *Analyse eines Stadtfestes. Die Mainzer Fastnacht* (Wiesbaden 1977) 105-128.

40

Th. Fransen, 'Karneval in einer niederländischen Kleinstadt', *Rheinische Jahrbuch für Volkskunde* 23 (1978) 149-175.

vragenlijst over het hele Maas-Rijngebied wenselijk zijn.⁴¹ Naast overeenkomsten kunnen dan ook verschillen worden opgespoord, die voortvloeien uit de plaats van regio's binnen de landsgrenzen. Zo speelt het katholieke aspect in Vlaanderen veel minder een identiteitsbepalende rol in de carnavalsviering, omdat men zich niet hoeft af te zetten tegen een dominante protestantse regio. Dat uit zich onder meer in het uitdijen van het carnaval over de vastenperiode. Carnavalsoptochten vinden in Vlaanderen plaats tot palmzondag of zelfs tot na Pasen. Belgisch Limburg lijkt in het Vlaamse carnavalsland, net als Nederlands Limburg in Nederland, een aparte plaats in te nemen. In deze provincie is na de Tweede Wereldoorlog het georganiseerde carnaval het eerst gestart. Wellicht is deze carnavalspositie van Belgisch Limburg in Vlaanderen een verklaring voor het feit, dat in de Vlaamse provincies het carnavalsseizoen weliswaar langgerekt is, maar dat men in Limburg poogt om de traditionele tijd tussen elf november en aswoensdag (met uitzondering van de traditionele halfvastenviering) aan te houden. Limburg presenteert zijn carnavalsviering zodoende als een traditionele viering, namelijk gevierd in de traditionele carnavalstijd. Het katholieke verleden verschaft Belgisch Limburg geen eigen identiteit, de afbakening van het traditionele carnavalsseizoen lijkt dat wel te doen. Een grensoverschrijdend carnavalsonderzoek naar de functie, opvattingen en belevingen van het contemporaine feest levert een schat aan informatie over een volkscultureel feest, dat in het Maas-Rijngebied tot op de dag van vandaag het dagelijks leven enkele dagen per jaar volledig bepaalt.

41

In Bonn heeft de Rheinische Landesstelle für Volkskunde des Landschaftsverbandes Rheinland in 1974 een zeer groots opgezette vragenlijst over het carnaval verspreid in het Maas-Rijngebied. De gegevens van deze waardevolle bron van informatie zijn echter (nog) niet verwerkt.

Summary

Behind the Limburg carnival mask

Opinions and experiences of Limburgers concerning carnival in their province

The first part of this article analyses several generally known, stereotypical opinions concerning carnival in the Dutch province of Limburg with regard to content and significance. At the same time the scope of these opinions is gauged. Attention is paid to the concrete interpretation by Limburgers of carnival as a typical Limburg celebration. The function of such a characterisation is set within the context of the profiling of a Limburg identity distinct from the rest of the Netherlands. Within the province's borders, the construction of an individual identity shifts to the local level.

The second half surveys the still scarcely explored territory of the individual carnival experience. The sense of boundlessness and uninhibited access to fellow celebrants is examined within the confines of the jester's freedom. These borders mark the transition of a relaxed communal celebration into a drunken orgy. The contrast between the carnival days and ordinary daily life intensifies the experience of the celebration.

Bijlage

De namen van de geïnterviewden zijn pseudoniemen. Ook zijn, om de anonimiteit van de ondervragden te beschermen, enkele wijzigingen aangebracht in de persoonlijke gegevens zonder dat de inhoudelijke waarde van deze contextgegevens hierdoor veranderd is.

Els Somers (Roermond): bijna dertig jaar, gehuwd, geen kinderen, hoger beroepsonderwijs, betaald werk in een winkel, katholiek (sporadisch kerkbezoek); diepte-interview Roermond 25 april 1991

Maria Paulissen (Roermond): midden dertig, gehuwd, twee kinderen, middelbaar onderwijs, betaald werk in een winkel, katholiek (sporadisch kerkbezoek); diepte-interview Roermond 22 februari 1991.

Bertie Knubben (Simpelveld): midden veertig, gehuwd, één kind; middelbaar onderwijs, huisvrouw; praktizerend katholiek; diepte-interview Simpelveld 13 maart 1991.

Martha Moonen (Roermond): bijna zestig jaar, getrouwd, vier kinderen; voortgezet lager onderwijs, huisvrouw, praktizerend katholiek; diepte-interview Roermond 27 maart 1991

Herman Beurskens (Simpelveld): midden dertig, gehuwd, één kind, universitaire opleiding, kindertarts, praktizerend katholiek; diepte-interview Simpelveld 23 maart 1991.

Frans Peters (Roermond): midden dertig, gehuwd, twee kinderen, mulo-opleiding, werkzaam bij de PTT, katholiek (geen kerkbezoek meer); diepte-interview Roermond 22 maart 1991.

Huib Knops (Simpelveld): bijna 65 jaar, weduwnaar, twee kinderen, lagere school, arbeidsongeschikt, katholiek (sporadisch kerkbezoek); diepte-interview Simpelveld 24 mei 1991.